

לשוננו לעם

עורך: חיים א' כהן

מתוך

כרך נ, תשנ"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

"עברית יידישאית" **מונולוג של מחבר מילוני יידיש**

המונולוג שלפנינו בא להדגים, בצורה משעשעת, את השפעת היידיש על העברית המדוברת. המונולוג בנוי כמעט כולו מצירופים כבולים עבריים שהם תרגום מילולי של מטבעות לשון מיידיש וכן ממילים שנשאלו מן היידיש כצורתן (דוגמת **פראייר** ואחרות) וממילים שנשאלו מיידיש וקיבלו תבנית עברית (כגון **לא פידלתי** ועוד). הביטויים היידישאים שעליהם מתבסס הטקסט העברי נלקטו משני מילונים שחיברתי לאחרונה (ווי קומט די קאץ איבערן וואסער?, ירושלים 1997; קלוג ווי שלמה המלך, ירושלים 1999). רובם המכריע של הביטויים העבריים שבטקסט לקוחים מתוך "רב מילים, המילון השלם לעברית החדשה" שבעריכתו של י' שויקה (תל-אביב תשנ"ז).

יידיש קרובה ללבנו כי זאת המאמע-לשון של רבים מאתנו. לכן אני נותן את כל הנשמה, שובר את הראש, נופל מהרגליים והופך עולמות כדי שמילוני היידיש שלי יראו אור. לפעמים הולך לי קלף, אבל לפעמים מוציאים לי ממש את הנשמה.

מה יהיה אם הבריות יגידו שהמילונים שלי הם לא מציאה גדולה, סתם פרווה – לא מלח לא פלפל, אם הקהל יעקם את האף ויטען שאני שוויצר, עושה רוח ורק מבלבל את המוח?
אז אוי ואבוי לי...

ואם עוד יאמרו, שאני שלימזל, שיש לי שתי ידיים שמאליות – יהיה לי קשה להחזיק פאסון ולקחת את עצמי בידיים, הרי אנחנו בסך הכול בשר ודם. יהיה לי חושך בעיניים, ואצעק גוואלד... ואם בחלונות הגבוהים של עולם היידיש הקטן שלנו יטענו: מה הוא שוב מקשקש בקומקום בנוגע למילון החדש שלו? הוא ירד מהפסים? שיוציא לו את המילון מהראש. כל שני וחמישי הוא מושך אותנו באף! לא כל יום פורים! כמה זמן הוא יכול למכור לנו לוקשים? גם כן "מילונאיי". אפשר לחשוב! המילון החדש שלו הוא אותה גברת בשינוי אדרת, הוא נחוץ לנו כמו חור בראש. צריך להחזיק אותו קצר ולא לטפל בו בכפפות של משי!

...נו, איזה פנים יש לי אחרי זה, תגידו לי! אני תקוע עמוק באדמה... בעצם, בשביל מה לי כל הצרות האלה? מה אני, פראייר? בשביל מה נכנסתי עם ראש בריא למיטה חולה? איזה ג'וק נכנס לי לראש – לחבר מילוני יידיש? אז לא פידלתי! אפילו יעמדו עכשיו השונאים שלי על הראש ויבקשו מילון חדש – קדחת! מילון אני אתן להם! באבי אביהם אני אתן להם! על הראש אני אתן להם! אתן להם מנה שלא ישכחו אותי! אתם אומרים, הם יעשו לי את המוות? אז אני אעשה להם כזה מי־שביך שיהיה להם סוף שחור!

...מצד שני, או טו טו אני מסיים את המילון החדש וזקוק למצלצלים כדי להדפיס אותו. תהרוג אותי אם אני יודע מאין לקחת את הכסף. אז מה, לשנורר? רגע, אולי בכל זאת למשש את הדופק אצל מוסדות יידיש! איפה! זאת ברכה לבטלה, זה יעזור לי כמו כוסות רוח למת – הם בעצמם חיים מהיד אל הפה. בקיצר, דבר אל הקיר! אז מה לעשות? איך לצאת מהפלונטר הזה? מי יוציא אותי מהבוץ?...

הביטויים העבריים ומקורם ביידיש

קרום ללב – נאָענט צום האַרצן	להחזיק פאסון – האַלטן פֿאַסאָן
מאמע־לשון – מאַמע־לשון (קרא: לֹשֶׁן)	לקחת את עצמו בידיים – נעמען זיך אין די הענט
לתת את כל הנשמה – אַרײַנלייגן די גאַנצע נשמה (קרא: נְשׁוּמָה)	חושך בעיניים – פֿינצטער אין די אויגן
לשבור את הראש – ברעכן זיך דעם קאָפּ	גוואלד – גוואַלד
ליפול מהרגליים – פֿאַלן פֿון די פֿיס	החלונות הגבוהים – די הויכע פֿענצטער
להפוך עולמות – קערן וועלטן	לקשקש בקומקום – האַקן אַ טשייניק
הולך לו קלף – עס גייט אים אַ קאָרט	לרדת מהפסים – אַראָפּגיין פֿון די רעלסן
להוציא את הנשמה – אַרויסנעמען די נשמה (קרא: נְשׁוּמָה)	להוציא (משהו) מהראש – אַרויסשלאַגן זיך פֿון קאָפּ
מציאה גדולה – אַ גרויסע מציאה (קרא: מְצִיָּאָה)	כל שני וחמישי – יעדן מאָנטיק און דאָנערשטיק
פרווה – פֿאַרעווע	למשוך אותו באף – פֿירן פֿאַר דער נאָז
לעקם את האף – קרימען מיט דער נאָז	לא כל יום פורים – ניט אַלע טאָג איז פורים
שוויצר – שוויצער	למכור לוקשים – פֿאַרקויפֿן לאָקשן
לעשות רוח – מאַכן אַ ווינט	גם כן... – אויך מיר אַ...
לבלבל את המוח – דרייען אַ קאָפּ	אפשר לחשוב – מיקען מיינען
שלימזל – שלימזל	אותה גברת בשינוי אדרת – די זעלבע
יש לו שתי ידיים שמאליות – האָבן צוויי לינקע הענט	יענטע נאָר אַנדערש געשלייערט

לתת למישהו מנה - געבן עמעצן אַ
פאַרציע

לעשות את המוות - מאַכן דעם טויט
לעשות מייַשפּיר - מאַכן אַ "מי שבירד"
(קרא: מִי שְׁבִירָד)

לעשות סוף שחור - מאַכן אַ שוואַרצן
סוף

או טו טו - אָט-אָט-אַ
מצללים - קלינגערס

תהרוג אותי אם - זאָל איך געהאַרגעט
ווערן אויב...

לשנוּר - שנאָרן
למשש את הדופק - אָנטאַפּן דעם דפֿק

(קרא: דִּיפֿק)
לעזור כמו כוסות רוח למת - העלפֿן ווי אַ

טויטן באַנקעס
לחיות מהיד אל הפה - לעבן פֿון האַנט אין

מויל
בקיִצֵר - בקיצור (קרא: בִּקְצִיר)

דבר אל הקיר - רעד צו דער וואַנט
פלונטר - פּלאַנטער

להוציא אותו מהבוץ - אַרויסשלעפֿן פֿון
בלאָטע

נחוץ כמו חור בראש - דאַרפֿן ווי אַ לאָך
אין קאָפּ

להחזיק מישהו קצר - האַלטן עמעצן קורץ
בכפפות של משי - מיט זיידענע
הענטשקעס

נו - נו
איזה פנים יש לי - וואָס פֿאַר אַ פנים

(קרא: פֿונעם) האָב איך
עמוק באדמה - (ליגן) טיף אין דריַערד

פראייר - פֿריַיער
להיכנס עם ראש בריא למיטה חולה - מיט

אַ געזונטן קאָפּ אין אַ קראַנקן בעט
אַריין

נכנס לו ג'וק לראש - אַ זשוק איז אים
אַריין אין קאָפּ

אז לא פידלתי - איז ניט געפידלט
לעמוד על הראש - שטיין אויפֿן קאָפּ

קדחת - קדחת! (קרא: קדֿוּחֵס)
לתת לו באבי אביו - דערלאַנגען אין

טאַטנס טאַטן אַריין
לתת למישהו על הראש - דערלאַנגען

עמעצן איבערן קאָפּ